

Buddeus
(ed.)

Herová
Holanová
Klíčová
Šebestík
Štěch
Trlifajová
Ureš
Vácová
Vítvar
Vítvar Kudlová
Volf
Wiendl

Je to jízda

O svobodě na kole ——— ve městě i krajině

Je to jízda:

O svobodě na kole ve městě i krajině

Vyšlo také v tištěné verzi

**Pa
se
ka**

Ondřej Buddeus

Je to jízda: O svobodě na kole ve městě i krajině – e-kniha

Copyright © Paseka, 2021

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

**Pa
se
ka**

Je to jízda

O svobodě na kole ——— ve městě i krajině

Vychází s laskavou podporou
Magistrátu hlavního města Prahy

Editor © Ondřej Buddeus, 2021

Text © Ondřej Buddeus, 2021; Magdalena Herová, 2021; Markéta Holanová,
2021; Eva Klíčová, 2021; Adam Štěch, 2021; Lucie Trlifajová, 2021; Anna
Vácová, Ondřej Šebestík, 2021; Adéla Vítvar Kudlová, Jan H. Vítvar, 2021;
Petr Volf, 2021; Jan Wiendl, 2021

Photography © Michal Ureš, 2021; Agáta Faltová – Paseka, 2021

ISBN tištěné verze 978-80-7637-196-5

ISBN e-knihy 978-80-7637-302-0 (epub)

ISBN e-knihy 978-80-7637-304-4 (mobi)

ISBN e-knihy 978-80-7637-303-7 (ePDF)

Ta nejskromnější cyklistika

O kolech existuje spousta informací, vyšly kilometry knížek, nejčastěji technických, sportovních nebo cestovatelských. Paradoxně nejmíň popsanou kapitolou je ale ta nejobyčejnější cyklistika, kdy se kolo stává „jen“ součástí osobního života, pomyslné kultury všedního dne. Takhle její podoba není hlásnou troubou sportovního výkonu ani sladkým voláním exotických dálek, ale připomíná spíš písničku, kterou si člověk pobrukuje, když se dostane do příjemného tempa a nikam se nežene. Právě všední cesty přitom můžou mít značný podíl na pocitu svobodného pohybu, pomyslné ekologii našich vnitřních krajin i na úsměvu místa, ve kterém žijeme.

Pozvání do knížky přijali autorky a autoři, kteří mají zázemí v různých oborech a vědách od humanitních přes společenské po přírodovědné, a také rozličnou životní i generační zkušenost. Každý z jiného úhlu a různým jazykem formuluje nejen vlastní cyklistické radosti a vášně, ale také určitý aspekt kolektivní zkušenosti s jzdou na kole ve městě i za jeho hranicemi. Kolo, vysoce citlivé náčiní pro „čtení“ bezprostředního okolí i myšlenek na vzdálenějším horizontu, není jen strojem určeným pro přesun z místa A do místa B. Je

i prostředkem na cestě k sobě, k vlastní tělesnosti a zdraví, poetickou funkcí, archetypálním zvířetem a průvodcem dějiny, nosičem politického významu i nástrojem osobního výzkumu světa. Knížku lze tedy chápat jako deset výletů na kole kulturní a myšlenkovou krajinou i jako exkurzi k dalším vrstvám významu té nejškromnější cyklistiky. Doplnuje ji vizuální esej k nepsaným pravidlům jízdy ve městě.

Jízda na kole je prostá radost. Pro některé všednodenní, pro jiné sezonní nebo sváteční. Radost z jízdy může zažít stejnou měrou starý mládenec na cestě do práce, dítě kroužící v parku, profesionální závodnice či víkendový cykloválečník stejně jako dáma, když se v slunném letním dni vypraví na nákupy. Tahle radost může mít i docela praktický význam. V ulicích se denně ukazuje, jak efektivní způsob dopravy kolo představuje. Hravý rozměr s účelem ale rozhodně nemizí. Je to jízda není jen název knížky, kterou držíte v ruce, ale také hlavní argument a odpověď na otázku: Proč? Ten pocit, který se s ní pojí, je totiž univerzální a nabízí se všem, kdo o něj stojí.

O. B.

srpen 2021

{ 12 } ONDŘEJ BUDDEUS

Hra o rovnováhu

{ 32 } EVA KLÍČOVÁ

Pravěká vzpoura

{ 46 } PETR VOLF Jak jsem

potkal koloběh života

{ 64 } MAGDALENA HEROVÁ

Hledání pilulky pohybu

{ 84 } ADELA VITVAR

KUDLOVÁ & JAN H. VITVAR

Jak v městě rytmus na

dvou duších žít

{ 100 } MICHAL UREŠ,

ONDŘEJ BUDDEUS & kol.

Choreografie křehkosti /

Nepsaná pravidla

městské cyklistiky

Obsah

{ 128 } LUCIE TRLIFAJOVÁ
Jako malá jsem chtěla
koně

{ 144 } JAN WIENDL
Jednostopá poezie

{ 160 } MARKÉTA
HOLANOVÁ Cesta byla
suchá, místy mokrá

{ 176 } ADAM ŠTĚCH
MTB – BMX – Fixed: 20 let
adrenalinu a designu

{ 194 } ANNA VÁCOVÁ
& ONDŘEJ ŠEBESTÍK
Poslední budou první
a první budou poslední

Ondřej Buddeus

HRA

O

ROVNOVÁHU

Fragmenty

z

kulturní

archeologie

kola

„Má nejúžasnější chvíle se blíží,“ napsal si do deníku foglarovský hrdina Jan Tleskač před dokončením svého epochálního vynálezu. Stejně okamžiky štěstí zažívají i tisíce lidí, jimž kolo dává pocítit svobodu v krajinách vnějších i vnitřních.

„Už to víte? Vybrali nám sklepy!“ vybafnul na mě jednoho květnového rána soused v domovních dveřích. Seběhl jsem na místo činu, a moje kolo bylo pryč. Trekingové kolo z devadesátých let, které za ten lup ani nestálo. Těch ztracených pár tisíc vem čert, ale stejně to bylo k vzteku. Každá ztráta vždycky nesmlouvavě odhalí, co teď bude chybět a po čem bude nějaké kapesní či naopak nezaplnitelné prázdno. Kolo je našťástí jen věc a přijít o něj je se zřetelem k řádu vesmíru zcela zanedbatelné. Ale cože to vlastně ukradli? Kolo? Jak se to vezme. Kolo, které má člověk ve sklepe, je jako knížka, která se nečte, prostě pracholapka. Otevřít a číst nebo nasednout a šlápnout do pedálů – to teprve z obojího dělá živou věc, která se stává znakovým polem, velmi komplexně zvětšujícím náš myšlenkový i fyzický dosah. Přečtená knížka přidává další hesla do naší encyklopedie skutečného i myslitelného světa, posouvá hranice imaginace a pootevřívá dveře k obrazům, vizím i snům. S kolem to může fungovat podobně.

Na kole jezdím skoro denně. Nejdřív jsem sjížděl do centra od Divočké Šárky a později z Pankráce – na přednášky, do práce, kamkoliv a zpátky. Díky kolu jsem nemusel trávit čas ve velrybích útrobach vycukaného autobusu na neurotické Evropské, v bzukotu přeplněných tramvají ani v termiště ranního metra. Z impulzivního nápadu dojet na kole na překladatelský seminář se stal zvyk snad i proto, že jsem narazil na něco neobvykle luxusního – vlastní rytmus cesty. Mohl jsem klouzat předměstími a městem v souladu s tempem aktuálních pocitů a myšlenek: loudavě a zadumaně, popuzeně a prudce, s otevřenou pozorností ke všemu známému a proměnlivému jako stromová alej v ulici nebo pohroužený v sobě. Mohl jsem jet jako lenochod nebo frčet jak popuzená fretka, ale po svém. A ještě si při tom připadat jak ve filmu – často se mi v té souvislosti vybaví obraz z druhého dílu Jurského parku s podtitulem Ztracený svět (1997), záběr, kdy se lovci proplétají mezi nohama diplodoků, parasaurolofů a další veleještěří fauny. Scéna je na plátně velkolepá, dynamická a strhující a podobně širokouhlá jako skutečný zážitek. Pro ulici je ho jen potřeba přepólovat: těmi veleještěřy jsou v realitě jednadvacátého století auta a autobusy. Ostatně jezdí na prvohorní až třetihorní sluneční energii fosilních paliv. Celá tahle konstelace

navíc značně vyhovovala mému individualismu – každá cesta se odehrávala v mojí vlastní choreografii mezi auty, kočičími hlavami, kanály, obrubníky nebo na hladkém parketu vozovky.

Jestliže si člověk představí cestu jako melodickou linku, pak je kolo hudební nástroj pohybu. Jízdou interpretujete partituru města nebo krajiny a vyjadřujete něco ze sebe. Něčí body language je okázalá a dravá, jiný hraje plaše a opatrně. Paradox je má oblíbená myšlenková figura, vždycky otevírá škvíru, v níž se probouzí imaginace. Kolo jeden paradox ztělesňuje: je pevným bodem, který se zároveň pohybuje. Chová se jako malá osobní planeta. Tenhle putující bod zároveň vytváří spojnicí, v níž se protíná krajina vnější i vnitřní. Přestože před deseti lety jsem kolo ve městě vnímal nejen jako pohyblivý bod v osobním mikrokosmu, ale do značné míry i jako pohyblivý cíl v městské džungli (dnes se to výrazně zlepšilo!), součin toho všeho mi dělal dobře, samozřejmě fyzicky, ale hlavně na duši. Jízda byla ohňostrojem adrenalinu a zároveň mobilní meditací, protože na kole jsem vždycky tady a teď a vede ho volná myšlenka. Někdy přímo k cíli, někdy toulavě a oklikou. Takže mi tenkrát neukradli jen kolo, ale tohle všechno.

Útěk k sobě

Vlastně to ještě není všechno – jeden rozměr té krádeže chybí. Těsně předtím jsem dal kolo z gruntu do pucu. Přesněji řečeno: kompletně ho odstrojil, strávil hodiny drhnutím původního laku smirkovým papírem, nanášením a přebušováním vrstev matné černé barvy, sestavováním, při němž jsem zažíval chvíle zoufalství (na jakou stranu se dohájje utahuje závit pedálu!?!), euforie (řadí to!) i dokonalého soustředění, jaké zažívá pětiletý kluk, když staví z lega vesmírnou loď. Dělal jsem to poprvé, nic z toho jsem neuměl, leccos se naučil nebo pochopil, něco vyztekal, odřel si přitom klouby, a ono to nakonec jezdilo, polykalo dlažbu a já se vezl jako pán. Mechanická stránka věci mě ale doslova zaháčkovala. Člověk se ohmatá, jak robustní, a přesto jemný a dokonale sladěný mechanismus takové kolo je a že na milimetru záleží. Osahá si i to, jak přesně

funguje kolo jako „překladač“ z výchozího jazyka fyzické energie do cílového jazyka energie kinetické. Nejvíc mě ale dostalo dokonalé, vášnivé soustředění při skladbě samotného stroje. Pozornost zůstává lehce napjatá, je zcela zaměřená a mysl zároveň uvolněná. Všechny problémy jinak komplikovaného univerza přebíjí najednou problém jediný, například správné napnutí brzdového lanka. Člověk může zapomenout na všechno a v té soustředěné chvíli uteče z chaosu kolem i ve vlastní hlavě – nebo uteče konečně k sobě.

„Dnes jsem udělal největší a poslední veliký kus práce. Půjde-li vše dobře, tak ještě zítra – a pak pozítří už podniknu první zkušební let! Šílím radostí! Má nejkrásnější a nejúžasnější chvíle se blíží,“¹ napsal si do deníku Jan Tleskač, hrdina Foglarovy *Záhady hlavolamu* (1941), který se stal součástí české kulturní paměti hned pro několik generací. Jeho toužebné očekávání, až bude projekt hotový, nezná mezí – a přesně totéž zažívá kdejaký cyklokutil, mě nevyjímaje. V případě nešťastné postavy zámečnického učně je vynález létajícího kola symbolem úplného osvobození – jeho prostřednictvím chce Tleskač uniknout ze světa ovládaného psychopatickým mistrem Mažňákem starším i přesáhnout sám sebe: „Každý si bude moci vzlétnout, kdykoli a kamkoli bude chtít! Létací kolo bude v každé domácnosti takovou samozřejmostí, jako je tam dnes žárovka nebo aspoň petrolejová lampa!“² zaznamenává si do deníku vizi, kterou žije.

Přestože moje mechanická zkušenost nebyla založena v tak fatálních podmínkách a postrádala onen vykupitelský rozměr, to první kolo mi přineslo něco, co jsem si už nemohl nechat vzít. Záhy jsem si koupil další rám, postupně jsem pak začal dělat kola pro své blízké i kamarády kamarádů, nový rám jsem vyměnil za jiný... těch kol a jízd už je nepočítaně. Ukradené kolo zafungovalo jako spouštěč a tím nabírala na síle vášeň, kterou bych u sebe nikdy dřív nepředpokládal a mám o ní vzhledem k tzv. ranému střednímu věku i své pochybnosti, jakkoli ji mé okolí toleruje jako neškodnou, případně roztomilou. Šťěstí má různé podoby a jednou z nich je soustředění, stav vzácný v realitě nadrolené digitálními fragmenty, povinnostmi i permanentně rozvrkočeným stavem mysli. Kolo mi vneslo do života dvojí ticho soustředěné energie, dvojí flow. To, které člověk

zažívá na cestě městem nebo krajinou, které je fyzické, je spojené s rytmem a podobá se písničce. Kdy můžete nechat tělo, ať udržuje mysl prázdnou a vnímavou nebo vyplavuje ty myšlenky, na které nebyl čas. A pak flow, které je spojené s dětskou hrou mechaniky a odměněné tím, že z hromady komponentů máte po pár hodinách tichý stroj, který věrně kopíruje mysl toho, kdo ho bude řídit. Moje oblíbené indiánské přísloví říká: „Jedeš-li na mrtvém koni, sesedni.“ Kolo se mezi mrtvé koně nepočítá, je živé právě tak jako ten, kdo na něj usedl.

Hra s gravitací

Technologie, jimiž se obklopujeme, rozšiřují v dobrém i zlém potenciál toho, co je nám dáno přírodou. Platí to pro ty primitivní i pokročilé: pěstní klín je prodloužení úderu pěstí, vodovodní síť je pramen v panelákové koupelně, hrneček s ouškem je šikvnější dlaň, internet rozšiřuje schopnost lidského druhu předávat si zásadní i odpadní informace a ve výčtu by se dalo dlouze pokračovat. Technologie lze vnímat jako důsledek i příčinu toho, jak první přírodu přetváříme v druhou, vytvořenou člověkem. Od ostatních živočišných druhů nás odlišuje především nevyčerpatelná kombinatorika jazyka, od nejvyspělejších technologií zase schopnost interpretace. Člověk je také jediný ze savců, který se pohybuje výhradně po dvou. Ovládnutí rovnováhy – naučit se chodit – je základním pohybovým předpokladem našeho druhu. A to je přesně ten moment, kdy přichází do hry i kolo.

Málokdo si pamatuje svoje první krůčky. Pro rodiče, kteří u toho byli, je to ale silná vzpomínka. Dítě dělá doslova první „krůčky k lid-skosti“, z mimina je najednou malý člověk. Většina z nás si ovšem pamatuje, když jsme se poprvé rozjeli sami na kole – když nás ruka, která nás jistila, najednou pustila a my jeli dál. Tento iniciační moment cyklistiky je podobně symbolický. Až do příchodu tabletů a smartphonů bylo kolo často první stroj, který malý člověk plně ovládl. Emoce nám vrývají zkušenosti do paměti a v té, která uchovává tento okamžik, se kloubí napětí, vysoká dávka adrenalinu

a hrdost na sebe sama. „Dokázal jsem to!“ tepe to ve čtyřletém hrdinovi, který se vrací s červenými tvářemi a vytřeštěnýma očima nepravidelným obloukem k poskakujícímu rodiči nebo míří kamsi do dálky, protože brždění se teprve budeme učit. Tentýž moment ale znamená ještě jednu věc – člověk objevil nový stupeň rovnováhy, která je rafinovanější než chůze po dvou. Překročil pomocí stroje antropologickou danost, a postoupil tak na další úroveň kreativní hry s gravitací. Po pár měsících kroužení parkem už kolo předškoláček ovládá s jistotou, která se blíží druhé přirozenosti.

Jízda na kole se tak dá chápat jako další stupeň odpoutání se od země. Tělo od ní není nijak daleko, ale přesto prostřednictvím stroje je o srandovních pár centimetrů blíž k oblakům. Jestliže nás při běhu dělí jeden krok od pádu, tak při jízdě na kole jsme jedno šlápnutí od vzletu. Víze létajícího kola, jak ji vylíčil například Foglar, se počítá k jednomu z archetypů technické modernity posledních dvou století, která nás z první přírody do druhé uvrhá exponenciální rychlostí.

Zrození mechanického koně z ducha klimatické krize

Vynález kola je starý něco přes dvě století. Německý profesor Hans-Erhard Lessing si ve své důkladné studii kulturní historie kola všiml,³ že předtím, než lesmistr Karl von Drais roku 1817 veřejně vystoupil se svojí *Laufmaschine*, předchůdkyní kola podobající se dřevěnému odrážedlu pro dospělé, se do zaalpské Evropy a Británie z Holandska rozšířila móda ledního bruslení. I to by se dalo počítat ke kreativní hře s gravitací a rovnováhou. Tenká čepel brusle, jakkoli sama není strojem, převádí energii na pohyb po hladkém povrchu zamrzlé hladiny. I při bruslení si člověk připadá jako v letu a ladné bruslařky a bruslaři krouží po ledě jako hejno vlaštovek. K tomu přispívá i onen nenápadný fakt, že je člověk pár centimetrů nad ledem (pokud zrovna nepraktikuje repetitivní styl tzv. zádička – tygr). Móda bruslení tehdejší doby představovala důležitý příspěvek k pohybové představivosti, na kterou von Drais mohl volně navázat. Brusle jsou ovšem jen jinou „aplikací“ nohy, speciální chodidlo, nikoli

samostatný stroj, a mimo holandské kanály žádné skutečné dopravně sloužit nemohly, bruslení bylo kratochvílí.

Draisova technická imaginace se mnohem víc inspirovala něčím jiným. Mobilita této doby zcela závisela na koňské síle a jeho odrážedlo bylo v podstatě mechanickou metaforou koně. Když se člověk podívá z profilu na současnou geometrii kola, v základním smyslu se od draisiny (či drezíny, ale pozor – nezaměňovat s tou, která jezdí po kolejích) vlastně tolik neliší. S trochou představivosti vidíme přední a zadní nohy zvířete. Na kole i na draisině se sedí jako na koni. Draisina byla zoomorfním strojem, který se svým tvarem hlásil ke zvířeti, jehož význam byl nejen pro Draisovu epochu, ale v širším smyslu pro lidskou kulturu i symboliku zásadní. Kůň je motivem nejstarších lidských zobrazení z dob mladšího paleolitu před třiceti tisíci lety a jako domestikované zvíře provází člověka zhruba šest tisíc let.⁴ Vynálezcová technická novinka byla tedy hluboce tradiční a rozpoznatelná, archetypální.

Drais žil ve světě, kde se přírodní i vesmírné síly odpoutaly od křesťanského Boha a měly vlastní – mechanickou – autonomii. Toto myšlení na pomezí filozofie a přírodních věd formuloval o víc než století dřív Isaac Newton v teoriích, které rozvíjely starší Keplerův důkaz, že planety včetně Země obíhají kolem Slunce. S určitou nadsázkou by se dalo říct, že kolo nemohlo vzniknout v archaickém geocentrickém vesmíru, nýbrž že pro svůj vznik potřebovalo takové pojetí světa, v němž platilo Newtonovo pojetí gravitace a mechanické zákony, které popisují vztah mezi pohybem těles a silami, jež na ně působí. Mechanikus Drais a jeho vynález je tak školním příkladem toho, jak porozumění světu posouvá hranice lidské imaginace a jak z abstrakce teorií procítá živá praxe.

Nebyly to ovšem jen předpoklady filozofické nebo fakt, že se probouzelo nové technologické paradigma, které během pár dekád změnilo svět. Jedna z příčin, a možná jedna z hlavních, byla přízemnější – roku 1815 došlo k výbuchu indonéského vulkánu Tambora. Byla to vůbec jedna z nejsilnějších zaznamenaných sopečných erupcí a její dopad byl globální. Obrovské množství sopečného